

Article history: Received 25 April 2016 Accepted 9 August 2016

Madame Bovary’yi Beden Diliyle Okumak

Hanife Nâlân Genç[±]

Özet

Fransız yazar Gustave Flaubert, adıyla özdeşleşen romanı *Madame Bovary*’de özellikle kadın başkâbraman *Emma*’yı ve onun, yaşadığı olaylar karşısındaki duruşunu, dönemin sanat anlayışı ‘*Bovaryizm*’ (Fr. *Bovaryisme*) yani sabte bir kendiliğe sığınma eğilimi görüşünü destekleyen yaklaşımla ele alır. Bu çalışmada yazarın biçimini ya da romanın anlatı yerlemlerini değerlendirmekten çok, *Emma*’nın beklentileri ve evrendeki varlığına anlam arayışını bulgulamayı amaçladık. Bunu romanın başkâbramanı *Emma*’nın doğrudan kendisinin ya da çevresindekilerin dile getirdiği sözlerle değil, bu sözler anlatım biçiminin gerçek anlamının ortaya çıktığı beden dili ile değerlendirmeye ve *Emma* ile kadın ruhunun acularını, sözle olmayan iletişim yollarıyla okumaya çalıştık. Romanda sözlü olarak dile getirilen anlamların ifade edemediklerinin ya da ettiklerinden fazlasının sözlü olmayan dille anlatılmasının izlerini sürdük. Flaubert’in eşsiz betimlemelerini anlamlandıran en temel öğelerden birinin de beden dili olduğu gerçeği ve *Emma*’nın nasıl bir yaşam düşlediği, onu nelerin, kimlerin mutlu ve/veya mutsuz ettiğini bilmek onun beden dilini okumayla olasıdır. Romanı bir de bu bakış açısıyla okumanın onu anlatmanın ötesine geçireceği görüşündeyiz.

Anahtar Sözcükler: Gustave Flaubert, *Madame Bovary*, *Emma*, beden dili.

Giriş

XIX. yüzyılda Coşumculuğa tepki olarak doğan Flaubert’in beş yıllık bir yazma sürecinden sonra 1857 yılında yayımlanan ve modern romanın öncüsü sayılan *Madame Bovary* isimli başyapıtı Gerçekçilik akımının temel taşlarından. Bu yüzyılın ikinci yarısını derinden etkileyen olay ve olguları, gerek ortaya çıkışları gerekse gelişme süreçleriyle değerlendiren Olguculuk felsefesi Flaubert’in biçiminde değerlendirme, araştırma ve gözlem etkileriyle yansımaları bulur. Flaubert özellikle betimlemelerinde neden-sonuç ilişkilerini imgelemlerle yoğunlaştırarak yansıtır. Anlatımında olabildiğince nesnel bir tutum sergileyen Flaubert’in biçiminde yaptığı yolculukların etkileri yadsınamaz. Yazar kendi kişisel duygularını katmadan, uzamla kişiler arasındaki ilişkiyi onların giysileri, davranışları ile ayrıntılı biçimde yansıtır. Flaubert kahramanlarının duygu dünyalarını ve düşüncelerini gözlemci bir gerçekçilikle, bir kameranın ayrıntılarıyla anlatır. Yazar, somutlaştırma işlevini betimleme ile gerçekleştirir. Bunu yaparken de toplumsal yapının anatomisini çizmek yerine bu yapının etkisiyle beliren insan durumlarının anlatımını gerçekleştirir.

[±] Prof Dr Hanife Nâlân Genç, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Fransız Dili Eğitimi Anabilim Dalı, Samsun, Türkiye. E-posta: ngenc@omu.edu.tr

İlk çağdaş gerçekçi roman kabul edilen *Madame Bovary*’nin önsözünde Henri Troyat ¹“pek az roman vardır ki, eşini aldatan taşralı bir kadının bu basit öyküsünde olduğu kadar yorumlara, eleştirilere, övgü ve kınamalara neden olsun”, diyerek romanda söz konusu olan kahramanın değil, aslında basit bir köylü kızın yüce duygularının anlatım gücüne dikkat çeker. Romanı özgün kılan da, bildik bir konunun büyüleyici bir anlatımla güçlendirilerek okuru etkileyecek tarzda sunumudur. Roman kahramanları öylesine doğrulukla gözlemlenmişlerdir ki gerçekten Emma, Charles, Léon ya da Rodolphe yaşamımıza dokunmuş, bizimle birlikte yaşamış ya da aramızdan biriymişler gibi bir izlenim verirler. Louis Bouillet, Flaubert’e niçin Delamare’ın öyküsünü yazmadığını sorar. Flaubert’in beyninde şimşek etkisi yaratan bu sözle romanın kurgusu da şekillenmiş olur. “Taşra kasabası, tekdüze ve göreneğe bağlı bir yaşam, çiftçi dernekleri, eczacı, eşini aldatan kadın, dedikodular, ölüm...” (s.6) ². Bir anlamda bu öğelerle güçlendirdiği anlatı yapısıyla Flaubert basitliğe, gerçeğe ve ölçülülüğe duyduğu tepkiyi ortaya koyar. Gerçek olay, kişiler ve hatta uzam romanda o kadar aslına uygun kullanılmıştır ki bunlar âdeta gerçeğin romandaki kopyalarıdır. Roman kahramanlarının hepsinin gerçek yaşamdan alınan kişiler olduğu bilinmektedir. Bunlar Flaubert’in derin araştırma, inceleme ve bilgisiyile güçlendirilerek aktarılır. Kitabın önsözünde seçilen başkahramanla ilgili farklı görüşlere yer verilmektedir. Kimi yazın tarihçileri Emma’nın Delphine Delamare’ı çok andırdığını, kimileri Flaubert’in heykeltraş Pradier’in karısı Louise’den etkilendiğini belirtmişlerdir (s.7). *Madame Bovary* kimliğinde ‘koket’, ‘savurgan’, ‘kendini beğenmiş’ Delphine kadar ‘çekici’, ‘hafifmeşrep’ Louise de vardır. Emma bunların tümüdür. Yazar da kurmaca kişilerin çeşitli tiplerden aldıkları çizgilerle varsıllaştıklarını yadsımaz zaten. Bunun ötesinde farklı şeyler aranmaması gerektiğini “*Madame Bovary* ben’im!” diyerek vurgulayan yazar, yarattığı karakterlerle özdeşleştiğini de açıkça ortaya koyar. Yazar, Emma’nın tıpkı kendisi gibi içinde bulunduğu yaşam biçimini reddettiğini, ölümsüz tutkulara inandığını belirtir. Onun duygularını iyi yansıtabilmek için iç dünyasına girer, dünyaya bakışını, içindeki boşluğu duyumsama adına sanatı tarafından esir edilen bir yazara dönüşür.

Yaşadığı toplumla uyuşmayan beğenileri, Paris yaşamına duyduğu özlemi Emma’yı hiçbir şeyden hoşnut olmayan biri yapar. Emma’nın hayat arkadaşı olarak düşlediği kişiden beklentisi onun bu romantik duyarlılığını algılayacak biri olmasıdır. Oysa Emma’nın kendisine eş olarak seçtiği Charles duygusallıktan yoksun, kırsal yaşamın içinden gelmiş, iyi niyetli ancak idare edilmesi gereken biridir. Daha balayında iken Charles’la evlendiği için pişmanlık duyan Emma, yine de onunla sevgili olmaya çalışsa da bu çabaları Charles tarafından desteklenecek bir yönelim göstermez. Sıkıcı evliliğinden, tekdüze yaşamından

¹Asıl adı **Lev Aslanoviç Tarasov** olan **Henri Troyat** Rusya doğumlu Fransız yazar ve tarihçidir. XX. Yüzyılın önemli yazarlarından biri olan Troyat, yazdığı kısa psikolojik romanlar, hacimli tarihi eserler, öyküler, oyunlar ve yaşamöyküleriyle pek çok ödüle layık bulunmuştur.

² Bu çalışmada gönderme ve alıntılar Flaubert, G. (1988). *Madame Bovary (Taşra Âdetleri)*. Çevirenler: Nurullah Ataç-Sabri Esat Siyavuşgil. (4. Basım). İstanbul: Remzi Kitabevi’den yapılmıştır. Sayfa numaraları ilgili romana aittir.

ve aynı kişilerle çevrili dünyasından bunalan Emma için Markis d'Andervilliers'in yemek ve balosuna davet edilmesinden sonra hiçbir şey eskisi gibi olmaz. Bu davet gerçek yaşamın yavanlığına katlanamayan Emma'nın düşsel bir uzam yaratmasına sebep olur. Charles için karısının ev işlerinden anlaması, iyi bir eş ve anne olması yeterliyken, Emma asla ulaşamayacağı bir mutluluğun peşinden gider. Düşlerini paylaşabileceği biri olarak gördüğü Léon'a karşı duyduğu hisleri pek fazla irdelemeyen Emma, onun hukuk eğitimini tamamlamak için Paris'e gidişinden sonra tanıştığı Rodolphe Boulanger ile yakınlaşır. Ancak Rodolphe onun aradığı gerçek aşkı yaşayacağı biri olmaktan çok uzaktır. Emma ile yalnızca gönül eğlendiren Rodolphe, onu terk eder. Bu aşk acısı Emma'nın içinde onarılmaz bir yara açar. Bir rastlantı sonucu Léon'la yeniden karşılaşan Emma daha önce aralarında adı konulmamış olan ilişkilerine başlar. Ancak bu ilişki de hüsrarla sonuçlanır. Emma'nın mutsuzluğunun sebebi karşısına yanlış erkeklerin çıkmasıdır. Bu erkeklerin her biri eksiklikleriyle onun yaşamını karartırlar. Onu bitimsiz mutsuzluğa iten "Charles Bovary'nin yeteneksizliği, Rodolphe'un hoyratlığı, Léon'un alçaklığı ve Lheureux'nün rezilliğidir" (s.12).

Roman temel olarak üç ana bölümden oluşur. Birinci bölüm Bovary çiftinin buldukları yerden ayrılma kararını aldıkları süreci kapsar. İkinci bölüm çiftin Yvonville'deki yaşamlarını odağına yerleştirir. Bu uzam tarihi ve coğrafi yapısıyla ele alınır. Üçüncü bölümde Emma'yı ihanete sürükleyen olaylar ve bu ihanetlerin Emma'yı günden güne nasıl çöküşe hazırladığı anlatılır. Şimdi romanı özellikle başkahraman Emma'yı ön plana çıkartacak olan beden dili açısından değerlendirmeye çalışalım.

Beden Dili

Latince 'communico' sözcüğünden gelen bildirişim paylaşma, bilgi üretme, ortaklaşma olarak tanımlanabilir. "Karışık bir kültürel süreç" (İlal, 1989, s.10) olan iletişim duygu, düşünce, bilgi, davranış ve hatta paylaşımaya dayalı kişilerarası bir gereksinimdir. Dille gerçekleşen bu süreç yazılı-sözlü simgeleri içerdiği gibi sözsüz göstergeleri de kapsar. Bunun dışında buna görsel mesajlar, jestler ve mimikler, iç konuşma, vurgular gibi diğer alanlar da dâhil edilebilir. İletişim yalnızca söze dayalı kodlardan oluşmaz. "İnsanın temel gereksinimi ilişki gereksinimidir. İletişim bu ilişkiyi sağlayan araçlardan biridir, belki de en önemlisidir" (Kaya, 2010, s.3). Temel gereksinimlerden biri olduğu halde iletişim, yoksunluğunda değerini anladığımız bir olgudur. "Kendini ifade etme, insanın doğal ve kökensel bir gereksinimdir. Ve insan ifadede ve ifade aracılığıyla dünyayı ve kendisini görür. İnsani ifade aracı olarak dil, doğrudan doğruya bireylerin ve halkların iç ruhunu aktarır" (Altuğ, 2001, s.17). Bildirişim, yalnızca sözcüklerin anlamlarına bağlı değildir ya da bununla sınırlı değildir. İletişimde dilin etkinliği sözel davranışlara sözel olmayan öğelerin katılımıyla güçlenir. "Sözel iletişim yaygın kullanılmasına karşın istenileni ifade etme ve anlam taşıma kapasitesi bakımından en düşük iletişim türüdür" (Yüksel Şahin, 2010, s.57). Sözel olmayan iletişim de "...sözlü iletişim dışında kalan tüm

iletişim unsurlarını kapsar” (Yazıcı, 2010, s.178). Sözel olmayan iletişimin temel dayanağı olan üç bileşenin yüzde oranları şu şekilde verilmektedir. “Söylediklerimiz: Yüzde 7, nasıl söylediğimiz: Yüzde 38 ve beden dili: Yüzde 55” (Albert Mehrabian aktaran Thomson, 2002, s.127). Görüldüğü gibi beden dili sözel olmayan iletişimimizin en başat bileşenidir. Bu beden dilinin bildirişimde anlam aktarımı kadar anlamın desteklenmesinde de oldukça önemli bir yere sahip olduğunun göstergesidir. Karşındaki ile etkileşimde geliştirilen sözel olmayan iletişim biçimi beden dili ile iletişim olarak tanımlanır. Beden diliyle yalnızca verici değil, aynı zamanda alıcı da etkilenir. Sözel olmayan iletişimin sözel iletişimden ayrıldığı en temel nokta vericinin, sözsüz iletişimde iletisini her zaman tasarlayamamasıdır. İleti vericinin isteğiyle şekillenebileceği gibi onun istemi dışında da iletilebilir. Bunda kişinin beden duruşu, ruh hali, jest ve mimikleri önem kazanır.

Yüz ifadesi veya gözün “insan yaşamı kadar toplumsal ve/veya kültürel düzenin olmazsa olmaz koşulu” olan iletişime (Zıllıoğlu, 2003, s.XI) kattığı anlam sözel davranışlara eşlik eder. Antropologların yaklaşık 250 000 çeşit yüz ifadesi yapılabileceği sözü anımsandığında, insan yüzünün çok anlamlı mesajlar içerdiği dolayısıyla etkileyiciliğinin tartışılmaz olduğu ortaya çıkacaktır. Sevincimizi sözel olarak açıklarken beden duruşu ve yüz ifadesi ile bunu destekleriz. Kişilerarası iletişim sözlü ve sözsüz iki biçimde gerçekleşir. Gerek sözlü gerekse sözsüz iletişim niyet edilerek veya edilmeden gerçekleşir. “İsteyerek, farkında olarak yaptığımız konuşmalara “niyet edilmiş dil davranışı” adı verilir. Konuşurken dilimizin sürçmesi ise, niyet edilmemiş dil davranışlarına bir örnektir” (Dökmen, 2004, s.27). Sözlü iletişim, dil ve dil ötesi iletişime ayrılır. Dille iletişim adının imlediği gibi iletişimde ‘ne’ söylendiği ile ilgiliyken dil ötesi iletişim bunun ‘nasıl’ söylendiğini vurgulamayı amaçlar. İletişim çatışmalarına sebep olan en önemli konu da sözleri nasıl anlamlandırdığımız ve karşıya hangi anlamda aktardığımızdır. Bu yüzden iletide kimi kez asıl söylenmek istenen değil alıcı ve verici arasında her ikisinden veya birinden kaynaklanabilecek başka anlamlar oluşturulabilir. Sözcükler yalnız başlarına anlamı kavrayamazlar. Onlara eşlik eden diğer dil dışı öğeler gerçek anlamın belirleyicisidirler. Boris Vian, “insanlar sözcüklere çok önem verirler fakat aynı önemi onlara eşlik eden hareketlere göstermezler” (Caradec, 2006, s.7) diyerek bu konuya dikkat çekmektedir. Sözel olmayan davranışlar duyguların yani iç dünyanın dışı vurumudur. Duyguların görünür kılınması sözel olmayan davranışlarla ortaya konulur. Kültürel ve kişisel özellikler jest ve mimiklerin kullanılmasında belirleyici öğelerdir. İletişimde bulunacak kişilerin yaşları, cinsiyet ve statüleri yanında iletişimin olduğu ortamın sosyal ve fiziksel özellikleri de belirleyici etkenlerdir. İnsan ilişkilerinde davranışlar sözlerden daha az etkili değildir.

Emma’yı Beden Dilinden Anlamak

Madame Bovary’de Flaubert’in ayrıntılara duyduğu doyumsuz açıklık betimlemelerde, kişilerin duygu ve düşüncelerini ortaya koymada kendini göstermektedir. Tüm dikkatini ve görüş gücünü kahramanlarıyla aynı

duygulanım içerisinde olabilmek için harcayan Flaubert, olağanüstü bir gözlem ve inceleme yetisine sahiptir. Roman konusunun basitliğini neredeyse konusuz ya da konusu belli olmayan bir yapıt olarak değerlendiren Flaubert, dolantının akışını seçtiği konuyla değil, büyük bir nesnellikle oluşturduğu biçemi, ayrıntıları işlemesi, kahramanların iç dünyalarına derinlemesine girmesiyle sağlamıştır. Biçemin özgünlüğü, yazarın özeni, anlatımın canlılığı, anlatılanların gerçekliği ve katılığıyla konunun basitliği silinir gider. Flaubert'in insanların budalalıklarını izlemekten, bunlarla kendini zehirlemekten hoşlandığını vurgulayan Ataç, *Madame Bovary*'de dünyanın en unutulmaz budalalarını betimlediğini vurgulamakla birlikte kitabın asıl konusunun “kendini, içinde yaşadığı çevreden üstün gören, kocasıyla geçirdiği silik hayattan nefret edip daha ince bir yaşama isteğiyle kendini birtakım kuklalara, taşra çapkınlarına kaptıran kadının hikâyesi” (s.19) olduğunu belirtir.

Roman, okulun çalışma salonundan açılım yaparak başlar. Müdür yanında yeni bir öğrenci ve koca bir sıra yüklenmiş hademe ile görünür. Bu yeni öğrencinin ismi verilmez. Bu yolla onun temel kişilik özellikleri okura sezdirimsel olarak iletilir. Bu yeni öğrenciye ait ilk bilgiler onun “uslu, söz dinler ve pek tutuk” (s.24) olduğudur. Romanın ilerleyen bölümlerinde annesine bağımlı bu köy çocuğunun bu kişilik özellikleri geçirdiği iki evlilik, iş ve sosyal yaşamında kendini gösterecektir. Daha ismini dahi doğru dürüst söyleyemeyen ve sınıfta alay konusuna dönüşen bu durumla bu ‘zavallı’nın adının Charles Bovary olduğu zar zor anlaşılır. “...Yaradılışından yumuşak huylu olan çocukcağz” (s.27) sözü Charles’ın okura tanıtılmasında onun kişilik özellikleri hakkında oldukça açık ve kesin bir fikir sunar. Okur, romanın ilk sayfalarından başlayarak Charles’ın belirgin özellikleri hakkında izlenim edinir. Flaubert bu yolla Charles’a yönelik sempati oluştururken, onun böyle kabul edilmesinde, ona karşı belli tavrın belirlenmesinde yönlendirici olur. On iki yaşına geldiğinde annesi, orduda başcerrah yardımcılığı görevinde bulunmuş olan babasını onun eğitimini yapmasına razı edebilir. Dolayısıyla “meşe gibi büyüyen” (s.28) bu iri yarı çocuk yaşlıları arasında uyumlu ve “kendi halinde” (s.28) biri olarak anımsanacaktır. Fiziksel görünüm ilk izlenimde karşımızdaki insanı etkileyen bir özelliktir. Charles fiziksel bir çekiciliğe sahip olmadığından öğrenci olarak da, hekim olarak da verdiği ilk izlenim ince ruhlu veya kibar biri olmadığı yönünde bir görüşü güçlendirir. Rouen Collège’ine başladığında sergilediği ağırbaşlılığı tıp eğitimi sırasında da göstermesi için ailesi tarafından telkinde bulunan Charles’ın yaşamının tek belirleyicisi annesidir. Annesi onun nasıl bir eğitim alması gerektiğine karar verdiği gibi, kiminle evlenmesi gerektiğine de karar verir. Böylece Tostes’a yerleşen Charles, annesinin onun için uygun bulduğu “çirkin, çalı otu gibi kara, tomurcuk açmış fidan gibi sivilceli olmasına rağmen Madam Dubuc’le” (s.31) evlenir. Son derece kıskanç bir kadın olan karısı Héloïse kısa sürede evin asıl efendisi olur çıkar. Charles’ın edilgin ve itaatkâr yaradılışı böylece ilk evliliğinde gözler önüne serilir.

Bu sırada Charles Bertaux çiftliğinde bacağını kırmış olan M. Rouault’u tedavi etmeye gider. Kırık bacağı tedaviye başlayan Charles’ın ilk dikkatini çeken

şey köyde yaşayan bir genç kızın ellerine benzemeyen Rouault’nun kızının tırnaklarının beyazlığıdır. Çünkü köyde yaşayan bir genç kız eline benzemiyordur bu eller. Bu sırada Mademoiselle Emma’yı gözlemleyen Charles’in gözünden yapılan betimlemedeki ayrıntılar çok ilgi çekicidir. “Eller, çevreyle aramızdaki ilişkinin baş aracı ve düşüncelerin ifadesinde en güçlü olan destekleyicilerdir” (İzgören,1999, s.35). Flaubert Emma’yla ilk defa karşılaşan okura onu şöyle betimler. “Küçük küçük yastıklar dikmeye çalışıyordu. İğneliği hayli aradığı için babası kızıp söylendi; kız hiç cevap vermedi, fakat dikişini dikerken ikide bir iğneyi parmaklarına batırıyor, sonra parmağını ağzına götürüp emiyordu.” (s.34). Bu betimlemede Emma’nın yaşadığı köy yaşamında eğretiliği onun fiziksel özelliklerini, jest ve mimiklerini ön plana çıkarır. Zaten bu çiftlik yaşamının onu hiç mutlu etmediği “Mademoiselle Rouault köyde, hele çiftliğin bütün işlerine bakmak kendi üzerine düşeli beri, hiç de eğlenemiyordu.” (s.35) sözü ile vurgulanır. “İnsanlar üzerinde yarattığımız ilk izlenim 30 saniye içinde oluşur. Bu süreyi bilinçli olarak kullanmak, karşımızdakiler üzerinde istediğimiz izlenimin doğmasına imkân verir” (Baltaş ve Baltaş, 1993, s.15).

Emma’nın gözleri bakışlarının anlamını göstermek işleviyle betimlenir. “Kızın asıl güzel yeri, gözleriydi; kestane rengi olmalarına rağmen, kirpikleri onları kara gibi gösteriyordu ve insana samimiyetle bakışında, sanki saf, temiz bir cüretkârlık vardı.” (s. 34). Emma’nın bakışları o kadar etkilidir ki “çocuk onun bakışından korkup bağırılmaya başlar. Emma onu dirseğiyle iterek” uzaklaştırır (s.125). Emma’nın bakışlarını ön plana çıkartan gözleri iki önemli ileti verir: saflık ve cüretkârlık. Birbirine karşıt olan saflık ve cüretkârlık Emma’nın içinde saklı olan iki yanı da açıklar gibidir. Emma’nın hem çok iyi kalpli, hem de bir o kadar acımasız olabileceğinin sinyalleri bu ilk izlenimde saklı tutulur. Bilindiği gibi yüz ifadeleri ve göz teması sözsüz iletişim öğelerinin anlamlandırma yönünden en güçlü olanlarındandır. Yüz ifadesi kullanılan sözcüklerin içerdiği anlamı güçlendirirken, sözcüklerin ifade ettiklerinden daha güçlü bir güvenilirlik taşırlar. Yüz ifadeleri duyguların maskelenmesinde kontrol edilebilir bir yön taşımadıklarından, duygu ve düşüncelerin açığa vurularak fiziksel bir tepkiye dönüşmesini engelleyemezler. Yüz ifadelerinin anlaşılmasında yetişkinler ve çocuklar arasında olduğu gibi cinsiyet ve yaş arasında da fark vardır. Yüz ifadelerinde en güçlü iletiyi gözler verir. Gözler konuşmacıya, alıcı onu dikkatle dinliyor mu, ilgi gösteriyor mu, uygun bir göz teması sağlanabiliyor mu, bunlar hakkında bilgi verir. Bunun yanı sıra göz teması, konuşan ve dinleyici arasında tutumun belirleyici bir ögesidir. Duygusal iletişimin ilk olarak gözlerle kurulduğu unutulmamalıdır. Değersizlik, küçük görme, baskı, tehdit, kırgınlık gibi olumsuz duyguların özellikle göz temasıyla oluştuğu bilinmektedir. Zira göz teması bildirişimde kişiler arası ilgi ve dikkatin ölçüldüğü bir anlam taşır. Romanda, Emma’nın yaşadığı yerle aykırı düşen zarafeti jest ve mimikleriyle güçlendirilir. “Oda serince olduğundan, kız yemek yerken titriyor ve bunun için, sustuğu zamanlar hafif hafif ısırılmayı âdet edindiği dudakları biraz açıyordu.” (s. 35).

Charles, Bertaux çiftliğinde kaybettiği kırbacını ararken onu Emma görür. Charles kolunu uzatmış olduğundan kırbacı almak için öne doğru uzanan Emma'nın sırtına değeri. Emma doğrudur, kıpkırmızı kesilir (s.36). Emma'nın bu beden dili mahcup bir köylü kızından çok mahrem alan olarak kabul edilen bölgeye yabancı bir erkeğin girmiş olmasının verdiği korunma içgüdüsünden kaynaklıdır. “İletişim sürecinde iletişim genel anlamda dört alanda gözlenir; yakın ilişki alanı, kişisel ilişki alanı, sosyal ilişki alanı ve halka açık ilişki alanı. İlişki alanının anlamı her toplumda farklı şekilde algılanır” (Yazıcı, 2010, s.191). Otuz-otuz beş santimlik uzaklığı belirten ve mahrem mesafe alanı olarak da adlandırılan mahrem ilişki alanı aile ve yakın arkadaşlarla kurulan ilişkilerde korunan alandır. Bu alan güven ve duygusal bağın güçlü olduğu kişiler arasında yaşanır. Kişisel ilişki alanı kırk-seksen santim arasında değişen bir uzaklık mesafesi olup, iletişim kuran kişilerin rahat konuşma alanı oluşturdukları bir uzaklıktır. Sosyal ilişki alanı seksen santim ile iki metre arasında korunan mesafe olup profesyonel düzeydedir. Halka açık ilişki alanı iki metreden başlayan ve halka açık alanları belirten alandır. Sözel olmayan iletişim mesajların anlaşılır kılınmasına yarar ve iletişimi kolaylaştırıcı bir niteliğe sahiptirler.

Charles'in tedavi için gittiği Bertaux çiftliğinde karısının varlığından sonradan haberdar olan Mademoiselle Rouault'ya olan kıskançlığı büsbütün artar. Çünkü bu sıradan bir genç kız değildir. Şehir hanımlarına benzeyen Emma'ya onu hiç tanımadan kadınlık duygusu ile kin besler. Onun “Ursulines Rahibeler Okulu'nda okumuş, maruf tabiri ile güzel bir terbiye görmüş olduğunu, herhalde dans, coğrafya ve resim bildiğini, nakış işleyip biraz da piyano çaldığını” (s.37) öğrenir. Ancak dul Madame Dubuc'un servetine bakan noter kaçıp gidince aslında kadının yalan söylediği ve servetinin de olmadığı ortaya çıkar. Bu olaydan sekiz gün sonra da bahçede çamaşır asarken fenalaşır ve ansızın ölüverir.

Onun ölümüyle Charles beş ay yasaklı kaldığı Bertaux'ya tekrar gitmeye başlar. Bir göz edimi olan seyretme Emma'nın ruh durumunu betimleme için sık sık yapar. Eşikte duran ve etrafı seyre dalan Emma'nın güneşin tatlı sıcaklığına gülümsemesi (s.37) onun kişiliğinin bir parçasıdır. “Seyretme algılamının genelde olmadığı, boş bakmayı ve gündüz rüyası görmeyi kapsayan bir iletişim biçimidir” (Yazıcı, 2010, s.185). Charles çiftliğe vardığında her şey olağandır. Ancak yapılan betimlemeler Charles'in özlemine açığa çıkartma işlevi üstlenir. “Masanın üstünde kirli bardaklara tırmanan sinekler elma şarabı artıklarına düşüp vızıldayarak boğulmalarından” (s.40), “...ta uzaklarda yumurtlayan bir tavuğun bağırmasının işitilmesine” (s.41), “rüzgâr esmesi; uzakta köpeklerin havlamasına” (s.42) kadar her şey Charles'ı buraya davet ediyordur adeta. Emma'nın yaşamının tekdüzeliği için romanın ilerleyen bölümlerinde de betimlerde “...bazen uzakta bir köpek ulurdu” (s.77) diye benzer bir kullanım göze çarpar. Ancak bu yaşamın içine çivilenmiş Emma için can sıkıntıları çoktan başlamıştır. “Hiç olmazsa kış çıksın gidip şehirde oturmak istediğini söyledi; ama belki köy hayatı asıl yazın uzun günlerde can sıkıyordu” (s.41). Emma'nın köydeki sıkıcı yaşamının sebebi sesiyle de açık biçimde ortaya

konulur. “...söylediğine göre sesi kâh yumuşuyor, kâh tizleşiyor veya birdenbire bir dermansızlıkla dem çeker gibi bir hal alıyor, kendi kendine söylendiği zamanlar âdeta bir fısıltı oluyordu; bazen neşelenip saf saf gözlerini açıyor, sonra göz kapaklarını yarı indirip gamlı gözlerle bakarak o düşünceden bu düşünceye dalıyordu.” (s.41). Emma’nın psikolojik durumunu gösteren jest ve mimikleri kadar ses tonu ve düşüncelere dalıp gitmesi de onu anlatma işlevi üstlenir. Sözel olmayan davranışlar sesli olan ve olmayan olarak ayrılır. Sesli olmayanlar başta yüz ifadesi, konuşma aralığı ya da akıcılığı, konuşurken ileti verenin duraksamaları gibi durumları kapsar. Görüldüğü gibi sözsüz iletişimin Emma ve Charles arasında iletişimi başlatma gibi bir işlevi vardır.

Çiftliğe gelmek için bahane yaratan hekimin kızı ile evlenmek istediğini Charles’ın Emma’nın yanındayken elmacık kemikleri bölgesinin al al olmasından anlayan Rouault Baba, bunu onun yakında Emma’yı isteyeceğinin işareti olarak değerlendirir. Charles’ın yüzünün kızarması Emma’ya karşı duyduğu hislerin açığa vurulması anlamı taşır. Her ne kadar Charles onun düşlediği damat adayı olmasa da “ahlakının temizliği, para tutması, pek bilgili bir adam olması” (s.42) Rouault Baba’yı etkiler ve bu durum Charles’a karşı ilk izlenimleri hiç de olumlu olmayan Rouault Baba’yı ince hesaplar yapmaya iter. İlk izlenimde fiziksel görünüm karşımızdaki insanı doğrudan etkiler. Emma ile evlenme isteğini nihayet Rouault Baba ile konuşan Charles aralarında anlaşmışları gibi eğer Emma evet derse Rouault Baba pencerenin tahta kanadını duvara doğru itecektir. Birdenbire duvara çarpan bir şeyin gürültüsü dışarda on dokuz dakika bekleyen Charles’ın yüzünü güldürür. Bu işaret Emma’nın evlilik teklifini kabul ettiğinin göstergesi olur. Böylelikle Emma evlilik teklifini köy geleneklerine yaraşır bir tutumla kabul eder. “Öğrenilen cinsiyet rolleri, bireyin yaşamını ve kişilerarası ilişkilerini etkileyen temel değişkenler olarak tüm yaşam dönemlerinde işlev görmektedir” (İmamoğlu, 2009, s.95). Emma üstlendiği cinsiyet rolüne uygun bir tutum sergiler. Evlilik teklifindeki bu davranış biçiminin sebebi el âlemde çekinilmesi, diğeri de Emma’nın sıkılganlığıdır. Evlenecek kişiler sözlü olarak birbirleriyle bu konuyu konuşmadıkları için evlilik hakkındaki düşünce ve beklentiler de karşılıklı olarak belirsizliğini korur. Böylece kabul edilen bu tekliften sonra Emma, Charles’la ilk buluşmasında yüzünün kızarmasıyla mahcubiyetini sergiler. Emma kış, baharda yapılacak olan düğün töreninin hayali ile geçirir. Emma’nın törenle ilgili Charles’la ayrı beklentilere sahip oldukları, evlilik hazırlığı sürecinde belirmeye başlar. Charles’ın çiftliğe geldiği günlerde konuşulan düğün hazırlıkları ile Emma’nın istediği törenin ilgisi yoktur. Charles tümüyle geleneksel bir tören hazırlığı içindeyken, “Emma, gece yarısı meşalelerle gelin olmak ister” (s.43). Düğünden iki gün sonra yeni evli çift Tostes’a gider. Artık yaşamlarını burada sürdürecektir. Emma yatak odasını gezerken ‘öteki kadının’ buketini görür. Bakışlarından Emma’nın bu buket/demetten rahatsız olduğunu anlayan Charles, onu götürüp tavan arasına bırakır (s.49). Emma hiçbir söz kullanmadan jestleri ve bakışıyla hoşnutsuzluğunu göstermiş ve eski eşi simgeleyen buketle birlikte Héloïse’den de kurtulmuştur. Evliliklerinin ilk aylarında Charles

mutludur, dünyada hiçbir şeyi tasa etmez. (s.50). Emma'nın duyguları tam olarak bilinmese de, o da "Charles ayağını binek taşına koyup mahmuzlarını bağlarken, Emma da yukardan onunla konuşur, ağzı ile bir çiçek veya ot parçası koparıp ona doğru üfler." (s.50). Evliliklerinin cicim aylarından itibaren Emma Charles'ın çekim alanına girer. "Charles'ın nazarında evren, Emma'nın ipek etekliğinin etrafından ibarettir" (s.51). Oysa Emma okuduğu kitaplardaki gibi bir evlilik yapamadığının üzüntüsünü çekmeye başlar. Evlenmeden önce gönlünde aşk uyandığını zannetmiş ancak yanıldığını görmesi uzun sürmemiştir. İçinden "yanılmış olacağını" geçiren Emma, kitaplardaki bahtiyarlık, ihtiras, kendinden geçme gibi sözlerin yaşamdaki anlamlarını sorgulamaya başlar. (s.51). Yaradılış gereği çok duyarlı bir genç kız olan ve evlendiği erkeğin düşünüyü kurduğu kahramanlar gibi olmaması Emma'yı düş kurmaya iter. Evliliğinin başlarında Emma, köydeki evinde çalışan uşaklara emir vermekten hoşlansa da çok geçmeden, köy yaşamından tiksinemeye başlar hatta an gelir manastır günlerini arar. (s.56). Emma'nın evliliğinde aradığını bulamaması ona mutsuzluk ve düş kırıklığı getirir. Bu ruh durumu onu mutluluğun yalnızca bazı memleketlere verilmiş olduğunu düşüncesine iter.

Düşüncelerinde kitaplardaki o yaşamlara özenen ve bulamadığı için de hayıflanılan Emma, Charles'ın kendi ruhundan anlayan bir erkek olması halinde bazı şeylerin değişeceğine inanır. Charles Emma'nın davranışlarından bir şey sezmeyen, bakışlarını onun düşüncelerine yönelt(e)meyen biridir. Oysa tersi olsaydı "Emma'ya öyle geliyordu ki, o zaman, olgun yemişlerin el değer değmez düştüğü gibi, kendinin de gönlü coşuverecekti. Fakat birbirlerini tanıdıkça, aralarındaki teklifsizlik derinleştikçe, içinde, kendisini kocasından uzaklaştıran bir soğukluk hissediyordu" (s.57). Romandan yaptığımız bu alıntının da açıkça gösterdiği gibi Emma sıcak bir bakış, kendisiyle en azından empati kurabilecek bir eş aramıştır. Genel anlamda empati kavramı "bir başkasının açısından, onun dünyasına bakıp, onu anlamaya çalışma, karşıdakini yargılamadan, aşağılamadan, suçlamadan sağlıklı bir ilişki kurma yollarını bulabilme" olarak tanımlanabilir. (Türküm, 1998). Yazık ki bu yetiden yoksun olan Charles, onun düşlerindeki koca olmaktan çok uzaktır! "Charles'ın konuşması bir sokak kaldırımını gibi dümdüzdür, beylik fikirler oradan her zamanki kıyafetleriyle geçer durur, ne bir heyecan veya bir gülüşe neden olur, ne de bir hülya uyandırır." (s.57). Karısını sözleri ve onlara kattığı anlama etkileyemeyen Charles, aynı zamanda romanlar hakkında da hiçbir bilgiye sahip değildir. "Hâlbuki bir erkeğin her şeyi bilmesi, birçok sahalarda elinden iş gelmesi, kadına ihtirasın kudretlerini, zarafet içinde yaşamayı, bütün sırların inceliklerini öğretmesi lazım değil midir? (s.57) diye düşünmekten kendini alamaz Emma. Karısının düşüncelerinden habersiz olan Charles, onun mutlu olduğunu sanır. Evi iyi idare etmesini bilen Emma'yla evli olduğu için kendine saygısı artar. Charles, günlük iş yaşamının tüm ayrıntılarını akşam eşine rapor ettikten sonra yatağına girer, sırt üstü yatar ve horlar (s.58). Charles'ı memnun eden bu yaşantı Emma için ısraptır.

Emma ile kayınvalidesi arasındaki ilişki kayınvalide gelin ilişkisinin tipik özelliklerini yansıtır. Anne Bovary ev yönetimi hakkında öğütlerde bulunurken

Emma da onu dinler. Birbirlerine karşı son derece yapmacık duygularla davranan bu iki kadın “...bütün gün, dudaklarını hafif hafif büzerek biri, “Kızım”, öteki “Hanım anne” der ve ikisi de, öfkeden titreyen bir sesle, birbirlerine iltifatlar yağdırırlar” (s.58). Sözlü iletişim birimi olan bu sözcüklere Emma beden dilinin yardımıyla anlam farklılıkları katar. Biri itaatkâr gelin, diğeri otoriter kayınvalideyi oynayan bu iki kadın karşılıklı rol yaparlar. “Kişilerarası ilişkilerde, insanlar kendilerini karşısındaki kişilere beğendirmek amacı ile duygu ve düşüncelerini oldukları gibi ifade etmezler, farklı bir kişiymiş gibi davranırlar, maske takarlar” (Yüksel Şahin, 2010, s.55). Charles edilgin kişiliğiyle, bir yandan saydığı annesi, diğeri yandan çok sevdiği eşi arasında kalır, ne yapacağını bilemez. Annesi köyüne döndükten sonra onun öğütlerinden en önemsizlerini söylemeye kalkışan Charles’ı susturup hastalarının yanına savaan Emma kayınvalidesine şirin görünmeye çalışsan ancak gerçekte hiç de görüldüğü gibi biri olmadığını gösterir. Zaten romanın ilerleyen bölümlerinde zaman zaman oğlunu ziyarete gelen anne Bovary’ye karşı tavırları sertleşen Emma bunu beden diliyle de yaşlı kadına belli etmekten kaçınmaz. “Hatta bir gün, hizmetçilerin dinine diyanetine göz kulak olmanın, evin efendisine, hanımına borç olduğunu söylemeye kalkışan Madame Bovary’ye öyle öfke ile ve öyle soğuk bir gülümseme ile cevap verir ki, kadıncağz bir daha o sözü açayım diyemez”. (s.79). Kızgınlık, öfke, keder ya da mutluluk gibi duygular genelde yüz ifadeleri ile anlam kazanır. Emma’nın kayınvalidesi ile aralarında geçen konuşmada Emma fırlattığı dikkatli bir bakış ile susulması gerektiğini gösterir. Göz temasından kaçınma iletişim kurmamak için dil yerine kullanılmıştır. Emma’nın sessiz kalması aynı fikirde olma, onaylama anlamı taşıyabileceği gibi reddetme anlamı da taşıyabilir. Emma, Charles’a var olan duygularının da önemini yitirmesiyle kayınvalidesi ile uğraşmaktan vaz geçer. Bir bahane bularak yanından uzaklaşır ve aralarındaki iletişimi en alt düzeye indirir.

Emma doğruluğuna ‘inandığı kuramlara uyma’ adına Charles’a âşık olmaya çalışır. Ancak duygusallıktan yoksun olan kocası ona karşı muhabbet hisleri göstermede dahi belli bir sıra izler. Bu da görev yerine getirme gibi bir anlam taşır. Emma mehtaplı gecelerde Charles’a şürler okur, hüznü şarkılar söyler ancak hiçbir kocasının ruhunda bir heyecan uyandırmaz. Yavaş yavaş yalnızlığı artan ve iç sıkıntılarını başlayan Emma “Yarabbi ne yaptım da evlendim?” (s.60) diye tekrar eder durur. Emma’nın bu iç konuşmasında, tümcenin yüklemi korunurken, özne ve bağlantılı diğer öğeleri atılarak “neden evlendim?”e dönüşür. Bunaltıcı bir bıkkınlık içindedir Emma. Sürekli olarak Charles dışında biri ile evlenmiş olsaydı yaşamının nasıl olacağını merak eder. Evlendiği kişide en ufak bir duygulanım kıpırtısı yaratamayan Emma, yazgısının başka türlü olup olamayacağını merak eder ve “o gerçekleşmemiş olaylar, o bambaşka hayat, o tanımadığı erkek acaba nasıl şeyler olurdu?” (s.60) diye kendine sorar. Eşinin ruhundan anlamaması üzerine rahibeler okulundaki diğer kızları düşünmekten kendini alamaz. “Şehirde, sokakların gürültüsü, tiyatroların uğultusu, baloların ışıkları içinde elbette ki, gönüle ferahlık veren; hisleri geliştiren bir hayat sürüyorlardır. Oysa kendisinin hayatı, penceresi kuzeye açılan bir tavan arası

odası gibi soğuktur. (s.60). “Hayal kurma, sorunlardan kaçarak tatmin olma yoludur” (Yüncü, 1992, s.28). Yaşamını çok güzel özetleyen bu ifadeyle okur tümüyle Emma’nın yalnızlığının sınırlarını görerek onun duygularına ortak olur. Aynı tozlu yollardan geçmek, caddeden Tostes’a dönmek dışında bir şey yapmayan Emma akşam olduğunda bir koltuğa yığılır ve bütün akşam tek bir söz bile söylemez olur. Ses tonunun şiddeti ve hızı iletişimi etkileyici bir öğedir. Çok hızlı ya da çok yavaş konuşma, tek düze bir konuşma tarzı konuşma ortamı dinleyicinin koşullanmasında önemli bir işleve sahiptir. Sessizlik de Emma’nın iç dünyasına kapıldığı zamanlarda çok görülen bir durumdur. Emma’nın suskunluğu birçok şeyi anlatmaya yarar. Bu suskunlukla Emma ile kocasının iletişimde pasif çatışmanın izleri görülür. İnsanların, herhangi bir sebepten ötürü, birbirleriyle iletişim kuramadığı pasif çatışmalar “bazen pasif saldırganlığa dönüşebilir. Fiziksel ya da sözlü saldırganlık gibi, pasif saldırganlıkta da susarak karşıdaki birey öfkelenirilmeye çalışılır” (Uz Baş, 2010, s.225). Emma da susarak öfkesini gösterir.

Eylül ayının sonuna doğru, Emma’nın yaşantısında olağanüstü bir şey olur. Vaubeyssard’a, Marquis d’Andervilliers’lere davet edilirler. Emma, Dökmen’in fiziksel görünüm konusunda söylediği “hemen her durumda, insanlar, tanımadıkları kişilerle karşılaştıklarında, bilgi eksikliklerini gidermek için kolay bir ipucu olan fiziksel görünümünden yararlanırlar” (2004, s.109) sözlerine uygun bir davranış göstererek, bu yeni ve farklı ortamdaki güzel ve bakımlı bayanlara, zarif erkeklere, aralarındaki ilişkiye gıpta ile bakar, onların tavırları ve giysilerine hayranlıkla bakar. Emma salona girdiğinde kendini sıcak bir havanın sardığını hisseder. Emma’nın duyumsadığı bu sıcaklık ortamın fiziksel sıcaklığı değil, penceresi kuzeye açılan tavan arasına benzettiği soğuk yaşamına giren metafizik boyutta bir sıcak dokunuştur. Emma bu davetteki hanımların tavırlarından buzlu şampanyanın soğugundan o denli etkilenir ki ağzındaki şampanyanın soğukluğu tüm tenini ürpertmeye yeter. “Bayanlar iletişimde görsel mesajlara önem verirken, erkekler daha çok sözel mesajlara önem vermektedir” (Altıntaş ve Çamur, 2005, s.68). Baloya hazırlanmak için tüm hanımlar gibi Emma da Charles ile odalarına çıkar. Emma’nın beden diliyle Charles’ı aşağılaması dikkat çekicidir. Sessiz olan, sözel olmayan davranışlar beden dilini içerir. Bunlara bakışlar, yüzümüzün ifadesi, el ve kol hareketleri, beden duruşu, göz teması, göz kontağı, vücut duruşu veya hareketler gibi durumlar girer. Dikkat edildiğinde bunlar görülebilen beden hareketleridir. İletişimde alıcı ve verici arasında bırakılan ya da korunan fiziksel mesafe, dokunuş, beden duruşu, dokunma, yüzün ya da yanakların kızarması, nefes alış, koku, giyim ve saç biçimi gibi özellikleri içerir. İşte bu açıdan Emma, Charles’a belli bir mesafeye kadar sokulmasına izin verdiğini beden diliyle ortaya koyar. Charles gelip onu omzundan öptüğünde “-Bırak, üstümü buruşturacaksın” (s.65) diyerek onu kendisinden uzak tutar. Dokunma durumu toplumsal yapının önemli öğelerinden kültür ve bu kültür içindeki cinsiyet algısıyla ilişkilidir. “Dokunma duyguyu iletme, oyun oynama, etkileme, etkileşime girme, saygıyı iletme amacıyla kullanılabilir gibi, kazara, bir göreve bağlı olarak, iyileştirme ve

destek verme amacıyla ya da sembolik tepki vermek için de kullanılabilir” (Yazıcı, 2010, s.185). Baloda dans etmesine de izin vermez, yanına yaklaşır ona yakınlık göstermesine de. Öfke, üzüntü, korku, zevk, sevgi, şaşkınlık, utanç ve iğrenme gibi duygular nöro-fizyolojik olarak ele alınabilir ve içsel olmakla birlikte fizyolojik tepkileri de beraberinde getirebilir. Algılama ve bilişsel farkındalığı içeren duyguların karmaşık bir işleyişi vardır. Emma’nın kocasına karşı değer vermeme, reddetme gibi olumsuz tutumları sözel olmayan mesajlarla aktarılır. Bunu romanda sayısız beden dili örneğiyle sergiler. Bunlardan birkaçına örnek “Emma ona bakıp omuzlarını silkerdi” (s.75) ve “Ne zavallı adam!. Ne zavallı adam!” diye düşünür, “Zaten ona gitgide sinirleniyordu.” (s.76) sözleriyle sergiler. Charles’ın betimlenmesinde yüz ifadesi, beden duruşu davranışsal özellikleri onun hakkında bilgi verir. Charles’ın Vicomte’un davetindeki tutumu, insanlarla tokalaşması sosyal çevrede kendini hissetme ve o dünyayı nasıl algıladığını gösterir. Beden duruşu sözlü ifadeleri destekler, vurgularını belirtirken gösteri becerisini geliştirir. Bu yüzden Emma Charles’ı baloda yok saymak için elinden geleni yapar. Onun dans etme isteğini öğrendiğinde küçümseyen tavır ve sözleriyle onu bu edimden alkoyar. “İletişim karşımızdaki kişiyle “aynı dansı” yapabilme becerisi ise, sözsüz iletişimde her şeyden önce karşımızdaki insanın attığı “dans figürlerine” dikkat etmemiz gerekecektir” (Özer, 2005, s.150). Charles dans figürlerini bilmediği gibi iletişim düzlemindeki bu ‘figürlerden’ de bir haberdir. Gerçi Emma da o soylu bayanlar gibi dans etmeyi bilmiyordur ancak Charles’dan farklı görünmek isteğiyle kendini Vicomte’un yönlendirmesine bırakır. Baloda bulunduğu o eşsiz saatler onu öylesine büyüler ki yaşamı balodan önce ve sonra olarak keskin bir çizgiyle ayrılır adeta. Kendini bu anın güzelliğini yaşamaya bırakan Emma tüm düşlerinin dizginlerini de gevşetmiştir. Önceden yaşamış olduğundan bile şüphe duyan Emma için dışarıyı kopkoyu bir karanlıktır. Emma, Vicomte ile dans ettiği an tüm bedeninin düşlerinin peşinden gitmesine izin verir. Romanda bu göz alıcı sahne şöyle betimlenir: “Vicomte’un gözleri Emma’ya eğiliyor, Emma gözlerini kaldırıp ona bakıyordu; bütün vücudunu bir uyuşukluk sardı. Durdu; Vicomte onu daha seri bir hareketle sürükleyerek beraberce dehlizin ta öbür ucuna götürdü. Kadın orada, heyecanından nefes alamaz bir halde, az kalsın düşüverecekti; başını bir an erkeğin göğsüne dayadı. Sonra yine dönerek, fakat bu sefer yavaş yavaş, Vicomte onu yerine getirdi; Emma ayılır gibi duvara dayandı ve eli ile gözlerini kapadı.” (s.60). Gözleri kapatmak “bu, o kişinin bulunduğu ortamdan kaçmak istediğini gösterir. Bu kişi o sırada başka bir yerde olmak istiyordu” (Thomson, 2002, s.145). Emma bu kibar bey ile gözleriyle anlaşır. “Kişilerarası ilişki sürecinde ilk aşama kontak kurmadır. Göz kontağı, tanışma, konuşmanın başlaması ile kontak kurulmasından sonra, beden dilinin çözülmesi gibi algılama süreçleri işlemeye başlar” (İmamoğlu, 2009, s.21). Şatonun odalarına çıkıp dinlenmeye geçildikten sonra Emma omzuna bir atkı alır, pencereyi açıp göz kapakları serinleten nemli havayı derin derin içine çeker. Emma dışarı baktığında soğuk ta içine işler, titrer. Bu halde “soyunup yatağa girer, büzülür, uyuyan Charles’a sokulur. (s.69). Çocukluk dönemlerde duygusal

ve sosyal gelişimin dokunma ile güçlendiği bilinmektedir. Çocukta güven duygusunu perçinleyen beden teması birey olarak çocuğun fiziksel varlığının kabul gördüğü ve önemsendiği algısını güçlendirir. Sözel olmayan iletişimin önemli öğelerinden olan dokunma bireyin en özel alanı olan bedeniyle ilgili bir alana girdiğinden sosyal ya da politik, işlevsel ya da profesyonel anlamlar yüklenebilir. Emma'nın Charles'a sarılarak uyuması desteklenmeye ve başarmaya yönelik bir anlam ifade edebilir.

Dokunma genel bir ifadeyle “sözsüz bir şekilde duyguları ileten bir iletişim biçimidir” (Erdoğan, 2002, s.207). Bireyin yaşı ve cinsiyetine bağlı olarak dokunma toplumun kültürel ortamıyla biçimlenir ve anlamlandırılır. Örneğin ilkokulda sergilenen dokunma davranışı ile orta öğretimdeki farklı olacaktır. Dokunma kişinin mahrem sınırlarına uygunluk taşımalıdır. Bu sınırlar korunmadığında rahatsız edici bir durum söz konusu olabilir. Toplumsal tabular dokunma davranışı ile ilgili olarak önemli bir gücü sahiptirler. Özellikle karşı cinse dokunma davranışı cinsel çağrışımlar ifade edebilir. Emma'nın baloda yaşadıkları onu bir düş âlemine sürükler ve yaşadığı bu mutlu anları biraz daha uzatabilmek için uyumaz, geceyi uzatmak ister. Beden dili öncelikle davranışlar olmak üzere kişinin içinde bulunduğu duygu durumu hakkında bilgi verir. Konuşma durumundaki amacını ve niyetini ortaya koyar, iç dünyasının kapılarını açarak kişilik yapısını sergiler ve nihayet sosyal konumunu imler. Emma düşlediği yaşamın hayaliyle sık sık düşlere dalar hatta o kadar derinden dalar ki çevresinde olan bitenin farkına dahi varmaz. Romanda Emma'nın pencereden dışarıyı seyre dalması çok sık geçer. Bunun nedeni romanda şu sözlerle açıklanır. “Emma penceresine çıkmıştı (bunu daima yapardı: taşrada pencere mesire ve tiyatro yerini tutar)” (s.137).

Balodan dönüşte Charles'ın bulduğu tütün tabakası simgesel bir anlam taşır. Bu tabaka Emma'nın düşünüyü kurduğu o dünyadan bir nesnedir. Tabakada bulduğu sigarayı tütüren Charles'ı küçümseyen Emma onu hafifseyen bir tavırla: “-Rahatsız olacaksın” (s.70) diyerek onu tabakayı alıp dolabın dibine atmak için uzaklaştırır. (s.70). Bu tabaka zenginliğe sürtünmüş olmanın silinmez bir izidir Emma için. O balonun hatırası, Emma için bir meşgale olur. Balo dönüşü akşam yemeğinin daha hazır olmadığını gören Emma, Nastasie'yi işten atar. Ancak ondan sonra işe aldığı Félicité'ye de benzer bir tutum sergiler. Kişiler arasında karşılıklı iletişimde ortak bir yaşantı yoksa kişilerarası bir iletişimden söz edilmez. İlişki kişiselleştirilmediğinde Emma'nın hizmetçisi ile olan ilişkisi durumu belirir. İletişim sürecini olumlu veya olumsuz etkileyebilecek pek çok öğe sayılabilir. Kişiler arasında uyum ya da çatışmaya sebep olabilecek en önemli etken kişilik özellikleridir. Kişilerin algıları, birbirlerine karşı duyumsadıkları ya da geliştirdikleri duyguları, geçmiş deneyimleri, kültür ve eğitim düzeyleri, cinsiyetleri, yaşları, yaşadıkları fiziksel çevre ve hatta fiziksel görünimleri iletişimi etkileyen temel etmenlerdendir.

Emma eşinin giyim kuşamına dikkat eder. Sosyal iletişim anlamı taşıyan bu davranışın sözlü açılımı, “eşim saygın biridir”; “o benim eşim olmaya layıktır”

ya da benzeri bir ileti taşıyabilir. Bunu kendisi için zanneden Charles yanılıyordur. Emma sadece sinirine dokunduğu için yapar. “İnsan dışı ile karşılaşılır, içi ile uğurlanır” Moğol atasözü anımsandığında dış görünümün özellikle de ilk izlenimde ne kadar önemli olduğu görülür. “Kişinin giyinme tarzı, seçtiği giysinin rengi, renk uyumu, o kişinin kişilik özellikleri, fiziksel yapısı ve yaşadığı çevre hakkında bilgi vericidir” (Yurdakul ve Ural, 2008). Emma, Charles’ı kendi belirlediği bir giyim tarzına büründürerek yanına yakıştırabilir ancak. Sözel olmayan iletişim öğelerinden bir tanesi de kişinin giyim tarzıdır. Giysiler kişinin yaşı, sosyo-ekonomik durumu, konumu, sosyal statüsü, mesleği, yaşam biçimi ve etnik kökeni, yaşam tarzı, kişiliği ve estetik algısıyla ilgili pek çok anlam taşır. Kişinin içinde bulunduğu ruh durumuna göre giyindiği bilinen bir gerçektir. Emma’nın ruhsal çöküntü içindeyken seçtiği giyim tarzı bunu çok güzel örneklendirmektedir. Giysiler, kişinin yalnızca ruhsal durumunun dışı açılımı değil, aynı zamanda tutum ve ilgilerini ve cinsel kimliğini de anlatır. Bireylerin yalnızca giysi seçimleri değil buna eşlik eden saç, sakal ve bıyık tarzı, takı ve rozet, anahtarlık, kalem, ajanda gibi öğeler kişinin yalnızca yukarıda sayılan özellikleri hakkında bilgilendirici olmazlar aynı zamanda siyasi tercihleri ve dünya görüşlerini de belirtebilirler. Bu durum da iletişimi, kişileri birbirlerine yakınlaştırarak ya da uzaklaştırarak olumlu ya da olumsuz yönde etkileyebilir. Emma’nın kocası ile iletişimi yalnızca bir muhatap bulmak içindir. Gerçi içindekileri tazı köpeğine de anlattığı olur ama ne de olsa Charles bir insan, daima dinlemeye, onaylamaya hazır bir muhataptır. (s.76). “Sağlıklı bir iletişim sürecinde mesajı verenin davranışı, mesaj alanın davranışından bağımsız düşünülemez. Mesajı veren ve alan arasında bir iletişim söz konusudur” (Tayfun, 2010, s.16). Bu değerlendirmeye göre Emma ve Charles arasında sağlıklı bir ilişkiden söz edilemez.

Emma’nın ruh hali gelgitlerle doludur. Bazı günler bir konuşma hastalığına tutulmuşçasına çenesi hiç kapanmazken bazen de birden bire bir uyuşukluk başlar, ağzını açmaz, kıpırdamaz olur. (s.80). Romanının geneline yayılmış olan Emma’nın bunalımlı ruh hali onun davranışlarının gerekçelerini de açıklar. Ancak bu iç sıkıntılarını bu bölümden başlayarak daha yoğunluk kazanarak histeri boyutuna kadar ulaşır. “...Bu belirti ve bulgulardan hareketle histeri diyebileceğimiz ruhsal acılarının özel beden dili ile anlatımıyla natüralist bir tarzda başarıyla verildiği” (Tatar, 2006, s.116) söylenebilir. Sürekli Tostes’ta olmaktan yakındığı için Emma’nın hava değişikliğine gereksinimi olduğuna karar verilir. Bu sinir hastalığına sebep olan bu yavan yaşamdır. Emma teli eline batan düğün buketi gibi bu yaşamdan da sıyrılıp kurtulmak ister. (s.81). Tostes’tan görülecek pek fazla bir şey olmayan Yonville-L’Abbaye’e taşındıklarında Emma gebeedir. Emma’nın burada tanıştığı noter kâtipi M. Léon Dupois’a karşı ilk izlenimi oldukça olumludur. “Karşımızdaki kişiyle ilişkiyi sürdürüp sürdürmeme ya da ilişkiyi bir üst aşamaya taşımada ilk izlenimler önemli bir yere sahiptir” (Siyez, 2010, s.80). Ona sıcak bir yakınlık duymasının sebebi her ikisinin de ortak zevklere sahip olmasıdır. Emma’yı özellikle Léon’a karşı yakınlaştıran şey ikisinin de bilmedikleri kibarlar âlemine hayranlık

duymalarıdır. Emma ilgi duyduğu romanlardan, Paris'ten, tiyatrolardan söz edecek ve kendisine duygudaşlık edecek bir erkekle karşılaşmıştır. Empati kurmak demek karşıdaki kişinin duygu ve düşüncelerini anlamak demektir. Bunları paylaşmak gerekli değildir. (Dökmen, 2004, s.139). Benzer zevklere veya değerlere sahip olduklarını sözleriyle ifade eden Léon ve Emma arasında ilişki daha sonralarda aile görüşmelerinde ikisinin diğer kişilerden ayrı bir söyleşiye dalmasına neden olacaktır. “İlişkilerin gelişimini, ilgili kişilerin kişilikleri, yaşları, deneyimleri, kişilerin sosyal çevreleri ve birbirlerine uyumları gibi çeşitli etmenler etkileyebilir” (Hortaçsu, 1997, s.127). Onları yakınlaştıran en önemli şey de birbirlerinin bakışlarından bile anlıyor olmalarıdır. (s.104). Tıpkı Charles'ın Emma'da dikkatini ilk çeken bakımlı tırnakları gibi onun da Léon'un Yonville'de kimsede olmayan uzun tırnakları dikkatini çeker. Birbirleriyle söyleşmeye o kadar isteklidirler ki bu konuşma hiç bitmesin isterler. Romanda bu arzu “birbirleriyle başka bir konuşacakları yok muydu? Hâlbuki gözleri daha bir sohbetle doluydu; söz kesilmesin diye gelişigüzel cümleler bulmaya çalışıyorlardı.” (s.106) sözü ile anlatılır. Léon'la Emma arasındaki iletişimin sözel olmayan iletişimle güçlendirildiği çok açık biçimde sergilenir. “Léon baygın, monoton bir sesle okur, âşikane parçalarda büsbütün baygın, can çekişir gibi bir eda takınır” (s.109). Bu romantik tutum Emma'da büyük hayranlık yaratır. “Mehrabian'ın beden, ses ve sözcüklerin iletişimi ne kadar etkilediğini belirlemek için yaptığı araştırmada iletişimde; sözel olmayan davranışların %55, sesin %38 ve sözcüklerin de %7 oranında etkili olduğu belirlenmiştir” (James, 1999). Emma'nın Léon'da en çok ilgi uyandıran yanı onun çok cana yakın olmasıdır. “Kişilerarası çekicilik, kişilerarası ilişkilerin kurulmasında ve devam etmesinde ilişkiyi dolaylı etkileyen önemli bir faktördür” (İmamoğlu, 2009, s.93). Léon'un sesinin yumuşaklığı Emma'nın yüreğini ısıtır. Ses tonunun şiddeti ve hızı iletişimi etkileyen bir öğedir. Çok hızlı ya da çok yavaş konuşma, tek düze bir konuşma tarzı veya konuşma ortamı dinleyicinin koşullanmasında önemli bir işleve sahiptir. Bu arada eşi ile ilgisiz tavırlar içinde olduğu açıkça belli olan Emma, kocasının kendisine yönelttiği iletiyi tümünden yok sayarak toptancı bir çözüme ulaşmayı amaçlar. “Léon da onun, konuşmasına olduğu gibi sükûtuna da vurgun, susuyordu” (s.115). Sessizlik, Emma'nın iç dünyasına kapandığı zamanlarda çok görülen bir durumdur. Ancak Emma tüm bu duygular içindeyken eşinin onun çektiği işkencenin farkına varmaması onu çileden çıkartır. Çünkü onun mutluluğunun önündeki tek engel Charles'tır. Bunun yanı sıra çevresine mutluymuş gibi kendini göstermek de yüreğini parçalayan bir başka ikiyüzlülüktür. “Bu ikiyüzlülüğün kendi de tiksiniyordu” (s.119). Emma Charles ile ilgili her konuda onu küçümseyen söylemler içindedir. “O ne diyecek ki!” der. (s.122).

Emma'nın duygularının göstergelerinden biri de dudaklarını ısırmasıdır. “Kadın dudaklarını ısırır, yüzüne kan çıkıp saçlarının dibinden ta boynuna kadar derisi pespembe kesildi.” (s.129). Yüzün kızarması, sararması, terleme, kekeleme, ellerin titremesi, tız/boğuk ses, yapmacık gülümseme hepsi utangaçlık göstergesi öğeler olarak değerlendirilebilir. İletişim sırasında kişiler

sözlü mesajlarının yanı sıra mutlu, şaşkın, tedirgin, üzgün olduğu gibi kimi duyguları sözsöz olmayan iletişim göstergeleriyle verirler. “Göz temasında süre önemlidir. Kaynağın ve alıcının gözlerini birbirlerinden kaçırmaması ya da hiç bakmamaları iletişim sürecini etkisiz kılar. Uzun bakışmalar ise can sıkıcı olabilir.” (Yüncü, 1992, s.44). Duygular ve bu duygulara ilişkin ruh hallerini yansıtan sözsöz olmayan iletişim daha sağlıklı bir iletişimin anahtarıdır. Léon Paris’e gittiğinde yaşam daha bir sıkıcı hale gelir Emma için. “Etrafında ne varsa, eşyanın üzerinde hayal meyal dalgalanan kara bir havaya bürünmüş gibidir” (s.133). O gittikten sonra Emma Léon’un hatırasını daha etkileyici ve şirin bulur. Bu anımsama ile yüzünde bir tebessüm belirir. Çünkü yüz “insan yapısının kartviziti” dir. (Witz, 2004, s.177). Léon’un gidişinden sonra Emma’nın kocasına duyduğu iğrenme hisleri artar. (s.134).

Geleneksel olarak yapılan tarım şenliklerinde “hoyrat mizaçlı, keskin zekâli ve kadınlarla hayli düşüp kalkmış” (s.140) Rodolphe ile karşılaşan Emma, çevreden gelebilecek tepkiler için Rodolphe’u beden dili ve bakışlarıyla uyarmanı tercih eder. Ona dirseği ile vuran Emma’nın ne demek istediğini anlamaya çalışan Rodolphe, sonunda bunun “sadece dikkat etmesini ihtar için” (s.145) olduğunu anlar. “İnsanlar, kişilerarası ilişkilerde sözsöz olmayan davranışları %65’in üzerinde kullanırlar” (Yüksel Şahin, 2010, s.57). Emma’nın davranışına benzer iletişim değerine sahip pek çok davranış günlük yaşamın vazgeçilmezidir. Emma’nın kocasının kendisini anlamaması empati kuramaması sonucunda onu mutsuzluğunun tek sorumlusu ilan eder. Charles’in, onu anlamamasına öfkelenen Emma’nın ona olan duyguları aşığılama, tiksinti ve nefret boyutuna ulaşır. Rodolphe betimlenirken kullanılan ‘hoyrat’ sözcüğü onun tavır ve davranışlarını belirler. “Rodolphe sözlerini bitirirken, cümlesine pandomima da kattı, sanki başı dönmüş gibi elini yüzüne götürdü” (s.153). El ve kol hareketleri genellikle ortaya çıkış durumlarına göre ilgisizlik, umursamama, değer vermeme, şaşırma gibi anlamları güçlendirir. “Jestler, yani el ve kol hareketleri duyguların en güzel belirtileridir. Jestler kişinin gerçek heyecanlarını ortaya çıkarmaktadır” (Cüceloğlu, 1997). Rodolphe sözlerinin anlamını jestleriyle de vurgulu kılar. “Konuşan kişi yüzünü ve bedenini kullanarak sözlü anlatımını destekler” (Dökmen, 2004, s.34). Emma’yı Rodolphe’a yakınlaştıran en önemli şey saçlarına parlaklık veren pomadın kokusudur. Bu koku ona Vaubyessard’da kendisini valse kaldırmış olan Vicomte’u anımsatır. (s.156). “Giyim, makyaj, renk, koku ve fiziksel görünüm hem beden dilinin bir parçası hem de imajın sözsöz öğeleri olarak değerlendirilebilmektedir.” (Keklik, 2012, s.130). Emma’yı etkilemekte zorlanmayan Rodolphe bunu kadın ruhunun inceliklerini tümüyle sergilediği iltifatlarla yapar. Emma ise bir aşığı olduğu için son derece mutludur. Rodolphe hoyratlığını kullandığı jestleriyle perçinler. Bireyin iletişim sırasında kullandığı hareketler jestler (el-kol), mimik (yüz ifadeleri) ve vücut duruşu beden dili bütünlüğünü oluşturur. Rodolphe ile yakınlaşan ve aldatmalarına yalanlar eklemeye başlayan Emma, Rodolphe ile buluştuğunu anlayan Binet’in bir şeyden şüphelenebileceği endişesine kapıldığında derin derin nefes almaya başlar. Yaşadığı korkunun dışı vurumu böyle olur. (s.177). “Kesik kesik

solumak duyulan rahatsızlığın en açık işaretlerinden biridir.” (Thomson, 2002, s.143). Emma yalan söylediğini ve eşini aldattığını bedeniyle itiraf eder. “Yalan söylendiğinde, duyguları gizleme gayreti ve açığa çıkacağı endişesiyle, kalp atışı hızlanmaya başlar, kılcal damarlara kadar uzanan kan basıncı artışı sonrasında en belirgin olarak yüzde kızarma oluşur” (Tayfun, 2010, s.194). Rodolphe’un Charles’ın kendilerini yakalayabileceğinden korkan Emma’ya ona karşı kendisinin kocasından fiziksel yönden güçlü olduğunu gösterdiği jesti çok çarpıcıdır. “Bırak şu biçare çocuğu! Rodolphe, sözünü “bir fiskede onu ezerim” manasına gelen bir el işaretiyle tamamlar” (s.179). Emma, eşinde göremediği cesaretinden dolayı Rodolphe’a hayran olur. Emma’nın bir erkekte bulmak istediği şey güç, sığınmak istediği limandır. Bu tepkiyle ilgili olarak açıkça Emma beden diliyle yalan söylediğini itiraf eder. “İnsanlar diliyle çok kolay, bedeniyle zor yalan söylerler” (Tayfun, 2010, s.181). Çünkü beden dili yalan söylemeyi bilmez.

Emma kocasına biraz olsun güven duymak ve onu aşıkları kadar güçlü görmek arzusuyla küt ayakların tedavisinde yeni bir yöntemi kullanmaya yönlendirir. Bütün duyguları Rodolphe’a kaymışken bir an için Charles’ı fark eder. Cüceloğlu (1993) duyguyu şu şekilde tanımlamaktadır: “İnsanların içinde bulduklarını algılamasına ilişkin olarak ortaya çıkan, iç organları harekete geçiren, bedende, davranışta ve bilinçte kendini belirten duygusal süreç”. İlk kez Charles’ın hiç de çirkin dişleri olmadığını o an fark eder.(s.186). Çünkü bu “zavallı çocuğa” hiçbir zaman çekiciliği yönünden bakmamıştır Emma. Ancak Charles başarılı olamaz ve Emma ona sevecenlik ve geçici bir gururla yaklaşmakta hata ettiği için kendine kızar. Bundan sonra Charles’a daha ters ve ilgisiz davranmaya başlar. Artık Emma’nın gözünde hiçbir değere layık olmayan Charles, bütün hakaret ve kaba davranışlara da layıktır. Korkunç tavırlarla ona haykırmaya, kapıları çarpmaya başlar. Hatta kapıyı öyle şiddetli kapar ki duvarda asılı olan termometre yere düşüp, parçalanır. Emma’nın sesinin, tınısı, titreşimi ve yüksekliği bir ileti taşır ve bu ögeler sembol oluşturma yanında içerikle kaynaşır. Kişilerarası iletişimin esası etkileşim olarak görülebilir. Etkileşimler ödül ve bedele göre biçimlenebilir. “Ödül, elde edilen doyum ve memnuniyet iken; bedel de ilişki için harcanan çaba, kaygı ve çatışmaları kapsamaktadır” (İmamoğlu, 2009, s.39). Charles Emma’ya olan aşkının bedelini ödeyememiştir. Zaman zaman Charles’a nasıl duygular beslemesi gerektiğine tam olarak karar veremeyen Emma’nın ona karşı duyguları da tutarsızdır. “Sözel ve sözel olmayan davranışlardaki tutarsızlık durumunda Devito’ya göre sözel olmayan davranışlar kabul edilir.” (Devito, 1992). Bu olaydan sonra Emma’nın bütün sevgisi Rodolphe’e yönelir ve bu sevgi kocasına duyduğu tiksintiyi daha da artırır. Artık gönül rahatlığı ile “dairesini ve vücudunu, bir prens bekleyen fahişe gibi Rodolphe’e hazırlar.” (s.195). Ancak Rodolphe, Emma’nın duygularına karşılık vermekten aciz biridir. “Emma da bütün metresler gibidir.” (s.199). Ona karşı utanma duygusu da ortadan kalkan Rodolphe, Emma’ya karşı keyfi istediğince davranmaya başlar. Buna karşılık Emma’nın Charles’e olan duygularının azalması, eşi kadar kayınvalidesine karşı davranışlarının ve

sözlerinin de belirgin biçimde değişim göstermesine sebep olur. Yeni evlendiği sıralarda sessizce kayınvalidesini dinleyen ‘örnek gelin’ gitmiş yerine küstah ve saygısız biri gelmiştir. Böylece rol yapan Emma’nın bu olayla maskesi düşmüştür. “Ne kadar rol yapılırsa yapılınsın, bir müddet sonra beden dili sinyalleri kişinin gerçek duygularının açığa çıkmasına neden olacaktır” (Koç, 2004, s.28). Hatta Félicite’yi yabancı bir erkekle yakalayan Anne Madame Bovary, Emma’ya ahlâk dersi vermeye kalktığında Emma çok öfkelenir ve küstah bir bakışla “-Siz hangi âlemde yaşıyorsunuz?” (s.200) demekle kalmaz kadını kovacak kadar ileri gider. Yüzdeki ifadeler göz teması, bakış açısı, gülümseme, kaşların çatılması, yüzün kızarmasıdır. Bu sahnede Emma’nın duygularının sözel olmayan beden diline yansımaları oldukça çarpıcıdır. “Sözsüz iletişimde önemli bir yeri olan beden hareketlerini anlama, yorumlama ve değerlendirmeye “bedenin dili” de denilmektedir. (Yüncü, 1992, s.44). İletişim sırasında bildirilişimde bulunan bireyler bilinçli ya da bilinçsizce sözlerle ifade edilmemiş ve geri planda kalan birçok ayrıntıyı hareket, duruş ve tavırlarıyla ortaya koyarlar. Nitekim bu olaydan sonra kayınvalidesi ile arası açılan Emma, Charles’ın ısrarı üzerine ondan özür diler. Bu “sözel davranışlar kesintilere uğrasa da sözel olmayan davranışların kesintisiz devam ettiğini gösteren” (Hackney ve Cormier, 2008) bir durumdur. Charles’ı yaşamından tümüyle çıkartan Emma artık yaptığı zınayı bile meşru kılar. Yalnızca bedensel değil, düşünsel düzlemde de onu aldatıyordu. “Emma uyumuyordu, uyuyormuş gibi yapıyordu. Kocasını yanında uykuya dalarırken, o başka rüyalara gözlerini açıyordu” (s.203). Emma, Rodolphe ile kaçma düşü kurarken Rodolphe “alt tarafı güzel bir metres” (s.208) uğruna hiçbir şey yapmaya niyeti olmadığını kaba tavrı ve küfürlü sözlerle kendine itiraf ederken, okur onun ne kadar çıkarıcı ve Emma’nın duygularını kötüye kullanan bir ahlaksız olduğunu görür. Emma’ya onu terk ettiğini bir mektup yazıp bildirmeyi uygun bulan romantik idealden yoksun Rodolphe, kadının kendisini tümüyle duygusuz zannetmemesi için de birkaç damla gözyaşı dökmesi gerektiğini düşünür. Onun için birkaç gözyaşını bile damlatmayacak kadar değer vermediğinden bir bardağa su koyarak parmağını içine daldırır ve mektubun üzerine iri bir damla damlatmakla yetinir. Bu olaydan sonra iyiye duyarsızlaşan Emma, Rodolphe’un adının geçtiği bir konuşma esnasında sesini birdenbire öylesine yükseltir ki bu duruma şaşırır ve buna bir anlam veremeyen Charles hayrete düşmekten kendini alamaz. (s.214). Emma Rodolphe onu terk edince bir beyin humması geçirir. Tüm yaşam coşkusunu yitiren Emma’nın bedeninin bitkinliği konuşmaması, işitmemesi ile gösterilir. “Hatta-vücuduyla ruhu bütün o çırpınmalardan kurtulmuş da dinleniyormuş gibi-acı bile duymuyor gibiydi” (s.217) diyerek betimlenir. Bu arada Emma’nın yaptığı harcamalar yüzünden Charles para sıkıntısı çekmeye başlar, eve hesap pusulaları yağar. Bir gün eczacı Charles’a, karısı Emma’yı biraz içi açılınsın diye, Rouen Tiyatrosu’na, meşhur tenor Lagardy’yi dinlemeye götürmesini önerir. Emma birinci mevkiye giden merdivenden çıkarken, öbür koridordan sağ tarafa koşuşan kalabalığı görünce, elinde olmayarak gururla gülümser.(s.228.) Emma’nın romanlarda tanıdığı ve

kısa bir an Vaubeysard şatosunda yaşadığı o büyüdü dünyada duyumsadığı duygu yeniden canlanır. Yaşadığı yerde olmayan bu ayrıcalıklı olma durumu onun ruhunu öylesine cezbeder ki Emma elinde olmadan gülümser. “Bedenimiz iç dünyamızın eldiveni, onun dili yüreğimizin kelimeleridir” (Tayfun, 2010, s.135). İşte bu gülümseme Emma’nın yüreğinden dökülen sözcükler gibidir. Sözel olmayan davranışların anlamlarını bulgulamak, konuşanın asıl niyetini bulabilme anlamı taşır. Kimi zaman bedensel bir bölgeyi kaşımak ya da ter silmek gibi jestler ise anlamsal boyutta duygusal anlam taşımaz. Belli duygusal ve bilişsel anlam yüklü olan jestler, onaylama, aynı görüşte olma, reddetme, cesaretlendirme ifade edebilir. Kaş ve göz hareketleri gerginlik, endişe veya korku, aşığılama, alay etme gibi anlamlar belirtebildiği gibi onaylama, uygun görme gibi anlamları da güçlendirebilirler. Bu tebessüm de Emma’nın hep olmayı arzu ettiği yerde olduğunda yüzünde beliriverir. Düşlediği bu dünyada Charles’a yer yoktur. Çünkü o aynı sanatsal zevkleri paylaşabileceği biri değildir. Charles’ın oyundan bir şey anlamaması karşısında Emma evlendiği günü gözlerinin önüne getirir, izledikleri oyundaki oyuncu Lucie gibi neden ayak diremediğini sorar kendine. Burada tesadüfen Léon’la karşılaşan Emma, artık unutmış olduğu “o pek sakin, pek uzun, pek gizli, pek tatlı zavallı aşkı hatırlar” (s.233). Aradan geçen üç yılda Léon’un deli dolu insanlarla düşe kalka, utangaçlığından eser kalmamıştır. Artık Emma zinanın hem cezası hem de diyeti olan korkak bir uysallık içindedir. Artık Rouen’den Charles’ın yanına döndüğünde yalnızca Léon’la geçirdikleri tatlı hatıraların düşünüyü kurar. Artık “kocasına ona, cılız, sıksa, bir hiç, kısacası, her bakımdan biçare bir adam gibi görünür” (s.257). Léon’la dilediği gibi buluşan Emma gerçek bir balayı yaşar. Onunla daha sık buluşabilmek için müzik dersi alma bahanesi uydurur. Bu konuyu Charles’a açarken dudaklarını ısırarak kadınsı bir kurnazlık takındığı da gözden kaçmaz. Charles özel öğretmenin ders ücretini fazla bulduğunda Emma omuz silker ve piyanosuna bir daha elini sürmez. (s.265). Onun üzülmesine ve çevrenin baskılarına dayanamayan kocasının iyi niyetini kötüye kullanan Emma, haftada bir derse gitmek üzere izni de böylece kopartmış olur. Léon’la perşembe günleri Boulogne Otelindeki odalarında buluşmaya başlayan Emma için aşığıyla yalnız kaldıkları bu otel odası ihtirasın mahremiyetleri için özel bir alan olur. Bu anlarda Emma’nın beden dili ve hareketleri onun dişiliğini ön plana çıkartan türlü ayrıntılarla gizlidir. “Emma kâh mistik, kâh neşeli, kâh geveze, kâh sessiz, kâh öfkeli, kâh uyusuk hallere girer” (s.269). Emma Léon’la birlikte olduğunda söylediği “bak bana! Gözlerinden öyle tatlı bir şeyler çıkıyor ki, bana çok iyi geliyor” (s.269) sözü onun aşk sözcükleri fısıldamasını değil, bakışlarının buluşmasını arzuladığını gösterir. “İki insan arasındaki gerçek iletişim göz göze gelmekle başladığından gözlerin ve bakışın büyük bir anlam ve önemi vardır” (Kaya, 2001, s.19). Ancak borç aldığı paraları ödemek için Léon’dan yardım istediğinde bu bakışların anlamı değişir. “Alev alev yanan gözbebeklerinden cehennemi bir cüret fıskırır, gözkapakları şehvet ve cesaret verici bir tarzda birbirine yaklaşır; öyle ki, genç adam kendisine suç işlemeyi öğütleyen bu kadının dilsiz iradesi karşısında sıfırı tükettiğini hissedir” (s.300). Emma yer yer

fiziksel ortamın etkisiyle de iletişim durumunu belirler. Odanın sesi, ışığı, sessizliği hatta mobilyaları, halıları ve şamdanları bile Emma'nın ortamlarla etkileşiminde önemlidir.

Léon'la aşklarını doyusuya yaşamaya başlayan Emma'nın “o andan itibaren hayatı sadece bir yalan kumkuması haline gelir. Aşkını gizlemek için, tüllere sarar gibi yalanlara sarıp sarmalar. Bu, artık bir ihtiyaç, bir merak, bir zevk olmuştur”. (s.274).Yalnızca kendi tutkularıyla yaşayan Emma, sürekli M. Lheureux'den rehin karşılığında borç para alır. Ancak bu tutkulu aşkın da alevi söner ve Emma, “zinada evliliğin yavanlıklarıyla yeniden karşılaşır” (s.293). Bu arada aldığı borçları kapatmak için hangi kapıya gittiyse geri çevrilen Emma iyice kapana sıkışmıştır. O anda gerçek, bir tokat gibi yüzüne vurur. Sevdiği erkekler dâhil gittiği yerlerden eli boş dönen Emma böylece onların gerçek yüzünü görür. Bu durum romanda şu sözlerle anlatılır: “Elinden gelse bütün erkekleri dövecek, suratlarına tükürecek, kemiklerini kıracaktı.” (s.307). Emma dibe vurmuştur. Onun ölümden başka kurtuluşu yoktur. Emma'nın kendisini zehirlediği sahnede Charles ilk ve son kez “Emma'nın o ana kadar hiç görmediği sevgi dolu gözlerle” (s.319) kendisine bakışını yakalar. Emma'nın bu bakışına kadar Charles onun mutsuzluğunu fark etmemiştir. “Mutlu değil miydin? Benim yüzümden mi? Elimden geleni yaptım ama!” der. (s.320). Emma ise onu doğrulamakla ve iyi biri olduğunu söylemekle yetinir. Sözel olmayan iletişim biçimi “destekleme, gösterme, tekrarlama, vurgulama, aynı fikirde olma ya da olmama ve sözel mesajın yerine geçme gibi işlevlerle, sözcüklerden tamamen ayrılır” (Yazıcı, 2010, s.178). Eşi görülmemiş bir sessizlik içinde Emma mistik yolculuğuna hazırlanır. Papazın “köpekler ölümlerin kokusunu alırlarmış derler. Arılar da böyledir; onlar da sahipleri ölünce kovanlarını bırakıp giderlermiş...” (s.344) demesine “uzaklarda, bir yerlerde ardı arası kesilmeyen köpek havlamaları geliyordu” (s.344) sözü eşlik eder ve bir öncekini doğrular. Romanın belli anlarında yinelenen bu betimleme ile sezdirimsel pek çok anlam verilir. Romanın giriş bölümünde birkaç kez geçtiği gibi bu betimlemeye benzer diğer betimlemelerle ölüm fikrinin romanın başından beri verildiği görülebilir. Charles tavan arasında Rodolphe'un Emma'ya yazdığı mektuplardan sonra Emma'nın yazı masasının gizli gözünde Léon'un tüm mektuplarını bulur. Rodolphe'la karşılaşan Charles ona düşmanlık beslemediğini, kabahati yazgıya bağladığını söyler. Charles'ın üzüntüsü karısının sevdiği adam olamayışıdır. Bu, Charles karısının âşık olduğu o adamlardan biri olmayı ne kadar isterdi denilerek açığa vurulur. Önce Emma sonra Charles ölür, geride kalan Matmazel Bovary'yi büyükannesi ve büyükbabası da ölünce bir teyze yanına alır ve onu bir pamuk ipliği fabrikasına gönderir. Öte yandan, Rodolphe şatosunda, Léon da Rouen'da rahatça uyuyordur. (s.341)

Sonuç Yerine

Romanın temel izlediği Emma'nın ağzından aktardığı gibi onun canını sıkın asıl şeyin “...etrafinı çeviren şeyler, iç sıkın köy, budala budala orta halli insanlar, bütün bu bayağı hayat Emma'nın nazarında, içine kendisinin de nasılsa

düştüğü ayrı bir âlemdi” (s.73) sözüyle özetlenir. Flaubert, Emma’yı çevresindeki budalalığın ve yavanlığın kurbanı kabul ederken onun romanda dile getirilen kötü tutumunu haklı gösteren nedenleri sevdiği veya sevildiği erkeklerle bağlar. Romanda anlatı sözel olmayan iletişim öğeleriyle varsıllaştırılmış bir yapıyla okurun karşısına çıkarken bu yapının kimi zaman sözel iletişimi tamamladığı kimi zamansa tümüyle onun yerine geçtiği görülür. Emma’nın kötü yazgısının mimarları olan erkeklerin her biri suçlu, her biri mutsuzluğunun sebebidir. Yazarın da belirttiği gibi onun sonunu Charles Bovary’nin yeteneksizliği, Rodolphe’un hoyratlığı, Léon’un alçaklığı ve Lheureux’nun rezilliği getirmiştir. Charles’ın romanın ilk sayfalarından başlayan betimlemelerle güçlendirilen edilgin kişiliği, Emma’yı başka erkeklerde sevgi arayışına iter. Aslında Emma’nın Charles’dan ilk koptuğu an Vicomte’un şatosunda karşılaştığı ve Charles’a hiç benzemeyen kibar, soylu ve ilgili erkekler olur. Kadın ruhundan anlayan bir erkeğe yönelimi de baloda vals yaptığı ve unutamadığı Vicomte’la başlar. Kadınları nasıl etkileyeceğini iyi bilen Rodolphe’le yakınlaşmasının ilk sebebi de budur. Rodolphe mizacı gibi görünüşü de hoyrat ve duygusuz biridir. Emma kendisini anlamayan kocasından intikam almanın zevkini yaşar onu Rodolphe’la aldattığında. Rodolphe herkesin ona Madame Bovary diye seslendiğini oysa bu adın bir başkasına ait olduğunu bu yüzden ona isimle seslendiğini söyler. Bu, Emma’nın duyduğu en büyük mutluluklardan biri olur. Çünkü o Rodolphe için Charles’ın karısı değil, istediği kadındır.

Emma sevdiği erkeğe olan sevgisini artırdıkça artırmayı seven bir kadındır. Charles’e romantik şiirler okuyup, romanlardan söz etmesi de Rodolphe’a gittikçe bağlanması da duyduğu sevgi açlığındandır. Charles bu duygulara kayıtsız kalırken, Rodolphe Emma’nın kendisine olan duygularını kötüye kullanır. Bu durumda Rodolphe Emma’yı Charles’tan daha fazla incitir. Çünkü Charles onu gerçekten seviyordur, oysaki Rodolphe yalnızca gönül eğlendiriyordur. Öte yandan Léon da Emma’ya onun kendisini sevdiği kadar güçlü duygularla bağlanmamış olduğunu başka biriyle evlenerek hatta düğün davetiyesini ona göndererek açıkça gösterir. Emma’yı Léon’na yönelten, nazik bir erkek oluşu kadar şiir ve sanattan anlamasıdır. Bütün bunlara karşın, romanda yaşadığı çağın romantik duyarlılığını tümüyle yansıtan Emma’nın yaşamı değildir anlatılan. Etrafını bu erkeklerin çevrelediği Emma sözcüklerin önüne geçen beden diliyle iç dünyasını anlamlandırır. Emma’nın beden dili düşünce, duygu ve algılamalarını tümüyle yansıtır. Düşüncelerin sözlerle duyguların sözel olmayan yollarla açığa vurulduğu dikkate alındığında, Emma’nın sözlü iletişimden çok beden dilini kullandığı görülür. Sözlü iletişim ne söylendiği, sözsüz iletişimse nasıl söylendiği üzerine kuruludur. Bu yüzden Emma duygusal tepkilerini, iç dünyasının tüm durumlarını yüz ifadeleri, jestleri, ses tonu, tınısı ve vurgusuyla açıkça ortaya koyar. Ters olduğunda da Emma sözsüz iletişimi sözlü iletişimi desteklemek, akıcılığını ve anlam derinliğini artırmak için kullanır. Flaubert egemen bakış açısıyla okura Emma’nın iç dünyasını gerek anlatma gerekse gösterme tekniğiyle tanıtırken büyük oranda

onun beden dilini bir anlatım aracı olarak kullanır. Tüm bu ikiyüzlü insanların ilgisizlikleri onu farklı arayışlara yöneltirken, değer yargılarının ve ahlaki çöküntünün son noktası olurlar. Soylu ve zengin olma hırsı Emma'yı yasak aşlarının kurbanı eder.

Kaynakça

- Altıntaş, E. ve Çamur, D. (2005). *Beden Dili, Sözsüz İletişim*. (3. Baskı). İstanbul: Aktüel-Alfa Akademi.
- Altuğ, T. (2001). *Dile Gelen Felsefe*. İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık.
- Baltaş, A. ve Baltas, Z. (Ocak 1993). "Beden Dili Çok Önemlidir", in *Yönetim*, Yıl:4, Sayı:14, ss.15-21.
- Caradec, F. (2006). *Dictionnaire des Gestes, Beden Dili Sözlüğü*, Çev: Ceyda Akaş, İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Cüceloğlu, D. (1993). *İnsan ve Davranış: Psikolojinin Temel Kavramları*. (4. Basım). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Cüceloğlu, D. (1997). *Yeniden İnsan İnsana*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Devito, J. (1992). *The Interpersonal Communication Book*. New York: Harper ve Row, Publisher.
- Dökmen, Ü. (2004). *İletişim Çatışmaları ve Empati*, (29. Baskı), İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Erdoğan, İ. (2002). *İletişimi Anlamak*. Ankara: Erk Yayın.
- Flaubert, G. (1988). *Madame Bovary (Tasra Adetleri)*. Çevirenler: Nurullah Ataç-Sabri Esat Siyavuşgil. (4. Basım). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Hackney, H. ve Cormier, S. (2008). *Psikolojik Danışma İlke ve Teknikleri*. Çev: T. Ergene ve S. S. Aydemir. Ankara: Mentis Yayıncılık.
- Hortaçsu, N. (1997). *İnsan İlişkileri*. (2. Baskı). Ankara: İmge Yayınevi.
- İlal, E. (1989). *İletişim, Yağınal İletişim Araçları ve Toplum, Kavramlar, Kurumlar, Kuramlar*. İstanbul: Der Yayınları.
- İmamoğlu, S. E. (2009). *Kişilerarası İlişkiler*. İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi.
- İzören, A. Ş. (2000). *Dikkat Vücutumuz Konuşuyor*. Ankara: Academy Plus Yayınevi.
- James, J. (1999). *Beden Dili*. Çev: M. Sağlam. İstanbul: Alfa Kitabevleri.
- Kaya, A. (2010). "İletişime Giriş: Temel Kavramlar ve Süreçler" in *Kişilerarası İlişkiler ve Etkili İletişim* Editör: Alim Kaya, Ankara: Pegem Akademi, ss.2-32.
- Kaya, D. (2001). "Etkili İletişim, Sunum Teknikleri ve Beden Dili" in *Eğitim Semineri Metinleri*, İstanbul: Harp Akademileri Basım Evi.
- Keklik, B. (2012). "Öğretim Üyelerinin Dış Görünüşlerinin Öğrenciler Tarafından Algılanma Biçiminin İncelenmesine Yönelik Bir Araştırma" in *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, C:4, S:3, ss.129-141.
- Koç, S. (2004). *İletişimde Ustalaşmak, Biz Ne Nasıl Davranacaklarını Başkalarına Biz Öğretiriz*. İstanbul: Kuraldışı Yayıncılık.
- Özer, A. K. (2005). *İletişimsizlik Becerisi*. İstanbul: Kişisel Gelişim Dizisi.
- Siyez, D. M. (2010). "Kişilerarası İlişkilerin Başlangıcı ve Gelişimi" in *Kişilerarası İlişkiler ve Etkili İletişim* Editör: Alim Kaya, Ankara: Pegem Akademi, ss.69-104.
- Tatar, G. (Mayıs 2006). "Kiralık Konak'ta Madame Bovary" in C.Ü. *Sosyal Bilimler Dergisi* Cilt: 30 No:1, ss.109-119.
- Tayfun, R. (2010). *Etkili İletişim ve Beden Dili*. (3. Basım). Ankara: Nobel Yayınevi.
- Thomson, P. (2002). *İletişimin Surları*. Çev: Metin Yurtbaşı. İstanbul: Arion Yayınevi.

- Türküm, S. (1998). *Çağdaş Yaşamda Kişilik ve Kişilerarası İlişkiler* (Ed: G. Can). Çağdaş Yaşam ve Çağdaş İnsan. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, No: 1020.
- Uz Baş, A. (2010). “Kişilerarası İlişkilerde Çatışma ve Çatışma Çözme” in *Kişilerarası İlişkiler ve Etkili İletişim*, Editör: Alim Kaya, Ankara: Pegem Akademi, ss.195-221.
- Witz, M. (2004). *Stand up and Talk to 1000 people, Bin Kişinin Önünde Konuşmak*, Çev. Mehmet Gürsel, İstanbul: Dharma Yayınları.
- Yazıcı, H. (2010). “Kişilerarası İlişkilerde Sözsüz İletişim” in *Kişilerarası İlişkiler ve Etkili İletişim*, Editör: Alim Kaya, Ankara: Pegem Akademi, ss.177-194
- Yurdakul, S. ve Ural, Ö. (2008). *İletişimde Giyimin Yeri*. Gazi Üniversitesi Endüstriyel Sanatlar Eğitimi Fakültesi Dergisi, 23, ss.44-54.
- Yüksel Şahin, F. (2010). “İletişim Becerilerine genel Bir Bakış” in *Kişilerarası İlişkiler ve Etkili İletişim*, Editör: Alim Kaya, Ankara: Pegem Akademi, ss.36-63.
- Yüncü, F. (1992). *Kişilerarası İlişkiler Ders Kitabı*, Ankara.
- Zıllıoğlu, M. (2003). *İletişim Nedir?* (2. Basım). İstanbul: Cem Yayınevi.

Reading Madame Bovary through body language

Abstract

Madame Bovary, Gustave Flaubert’s well-known novel, is regarded as the first modern realist novel. The novel tells the story of the agonies and collapse of a young middle-class woman who becomes degenerated because of betrayals rather than telling the secret love affairs and her tragic life. Some certain reviews about the novel will likely to have a different meaning when Emma’s inner world is thoroughly analyzed. Thus, the most efficient way is to read her body language. Indeed when the protagonist is analyzed, it will be clearly seen that all her emotions, ideas and expectations are told through body language rather than verbal communication. This can be deduced from Emma’s description, her relationship with her surroundings, her thoughts about the things, her lovers, her expectation of being loved and her pursuit of happiness. Re-reading the novel from this perspective will be important about revealing the profound and hidden meanings in it. Emma, who is described as a female character pursuing her unsatisfied passions, goes after an impossible happiness for the sake of loving and being loved. For the author Emma becomes the victim of the senselessness and idiocy around her. As it can be understood from the novel, Emma is always open and intimate about her feelings, yet her husband and her surroundings do not even try to understand her, and this leads Emma to retire into her own shell like a cocoon, to isolate her from the outer world and to minimize her relationship with life. Throughout the novel, Emma uses different versions of non-verbal communication in her relationships with her husband Charles, Léon, Rodolphe, the other people and local people. Emma uses non-verbal communication methods such as way of dressing, tone of voice and intonation, intimacy and distance as a function of completing, repeating, arranging and replacing. Emma’s use of her voice functions as interpreting her feelings. Emma gives different messages to people by using her voice softly, sharply or strictly in the novel. Moreover, the quality of her voice helps the people who communicate with her to be informed about her personality. Emma communicates with facial expressions, gestures, mimics, posture, looks and voice rather than with words. When Emma dreams and remembers the memories about her lovers, all her emotions and enthusiasm are reflected and find meaning in her face. In the novel, the way of dressing is also an important form of non-verbal communication. The style of the characters reveals both the social, political and economic situation of the period and their real personalities. When Emma is invited to Vaubeysard, Marquis d’Andervilliers in the novel, she is impressed by people’s way of dressing at first. The elegant ladies and gentlemen in that magnificent chateau becomes the center of attention in her whole life. Moreover, she names her daughter after a lady called Berthe upon hearing it in the party. Emma is so capable of using her body language to express and fulfill her wishes. For example, when Charles neglects and avoids her, Emma expresses her sadness and discomfort by merely using

her body language. When she meets Léon, she can provoke the sentimentality and romanticism between them through her body language. It is beyond doubt that Emma does not use her body language against men. Especially in her relationship with her mother-in-law, Emma expresses her inner world, emotions and true feelings with body language. It can be clearly seen in the novel that Emma becomes aware of that after all the disappointing love affairs and betrayals; the only man who actually loves her is her husband when she looks at him for the first and the last time in the suicide scene. That look can be regarded as a kind of appreciation and apology. In the novel, Flaubert shows his reaction against the idealistic approach of Romanticism with Emma's body language. An attentive reader will be aware of that Emma uses words or verbal communication, when she tries to hide her true feelings and thoughts.

Keywords: Gustave Flaubert; Madame Bovary; Emma; body language.